

рах в 20. В гнізді кладка из 5 чисто-белых блестящих яиц округло-яйцевидной формы (34,1 x 29,0; 35,1 x 28,4; 35,3 x 28,4; 34,9 x 28,1; 33,9 x 27,6 мм). Они слегка насижены, на некоторых хорошо заметна воздушная камера. 28.06 в гнізді находились 5 голых птенцов (примерно в два раза крупнее яйца, глаза в виде щелок).

В 1973 г. птицы заняли эту же нору. На входе она расширилась до 10 см, несколько увеличилась и гнездовая камера. В ней добавилось подстилки из лесовой пыли (1,5–2 см толщиной) вперемешку с большим количеством хитина насекомых, накопившемся в предыдущем году. Хроника и результаты обследований гнізда: 31.05 – 3 яйца, 4.06 – полная кладка из 5 яиц (34,8 x 28,4; 33,9 x 28,1; 33,2 x 27,1; 35,1 x 27,9; 34,1 x 28,3 мм). Позже в этом сезоне гніздо не осматривалось.

В 1974 г. гнездование началось, очевидно, несколько позже, поскольку токование наблюдалось лишь 1.06: самец с высоты полета стремительно бросился в отвесное пике, переваливаясь вокруг оси тела с одного крыла на другое; выскочил из пике над дном оврага, сел на ветку дуба, часто кричал: “рак-ша...рак-ша”, затем “рак-а-рак-а-рак-а”. Гнездовая нора в этом году не обследовалась, а годом позже сизоворонки здесь уже не гнездились, хотя однажды (8.07.1975) птица наблюдалась в данной местности.

Таким образом, три года подряд сизоворонки занимали одну и ту же гнездовую нору, которую сами и выкопали. Яйцекладка начиналась в конце мая (29.05.1973) – на-

чале июня (ок. 2.06.1972). В двух полных кладках было по 5 яиц. Размеры яиц ($n = 10$): 33,2–35,3 x 27,1–29,0 (в среднем – 34,44 ± 0,22 x 28,13 ± 0,16) мм. Попытки гнездования были, по всей видимости, успешными.

Вероятной причиной прекращения гнездования сизоворонок (а также золотистых щурок (*Merops apiaster*) и обыкновенных каменок (*Oenanthe oenanthe*)) в этом урочище стало ухудшение условий гнездования: древесная поросль в овраге сильно поднялась и загустела, что затрудняет обзор и подлет к гнездовому обрыву. Несомненно, здесь отразилось и существенное падение общей численности вида в регионе, вызванное причинами более универсального характера.

ЛИТЕРАТУРА

- Книш М.П., Матвієнко М.Є. (1995): Катастрофічний стан чисельності сиворакші на північному сході України. - Проблеми вивчення та охорони птахів: Мат-ли 6 наради орнітологів Західної України. Львів – Чернівці. 72-73.
- Кныш Н.П. (2001): Заметки о редких и малоизученных птицах лесостепной части Сумской области. - Беркут. 10 (1): 1-19.
- Портенко Л.А. (1965): Современное состояние, уровень и задачи орнитофаунистических исследований в СССР. - Соврем. пробл. орнитологии. Четвертая Всес. орн. конфер. Фрунзе: Илим. 199-208.

Н.П. Кныш,
Сумської педуніверситет,
каф. зоології, ул. Роменська, 87,
40002, г. Суми,
Україна (Ukraine).

ФОРМУВАННЯ УРБАНІЗОВАНОЇ ПОПУЛЯЦІЇ БІЛОШИЙОЇ МУХОЛОВКИ В м. СУМИ

Г.М. Скворцова, М.П. Книш

Forming of urbanised population of Collared Flycatcher in Sumy (NE Ukraine). - G.M. Skvortsova, N.P. Knysh. - *Berkut*. 16 (2). 2007. - During the last decade flycatchers have appeared in urbanised landscape in the city of Sumy. The first case of breeding was registered in 2004. In total 10 nests were found in 2004–2007. Birds nested in parks and on streets. Breeding population counted at least 15 pairs in 2007. [Ukrainian].

Key words: Collared Flycatcher, *Ficedula albicollis*, breeding, ecology, urbanisation.

Address: G.M. Skvortsova, Suprun str., 3/3, 40004 Sumy, Ukraine.

За останні півстоліття в лісостеповій частині Сумщини простежується ріст чисельності білошиїї мухоловки (*Ficedula albicollis*). Так, якщо в 1950-х рр. у дубових лісах Сумського району цей вид був рідкісним (особ. повід. М.С. Матвієнка), то пізніше він перейшов у категорію звичайних. Вже в кінці 1960-х рр. по числу зайнятих штучних гніздівель білошия мухоловка займала друге місце після великої синиці (*Parus major*), а в наступні десятиріччя постійно знаходилася на першому місці (Кныш, 2003). Як видно, популяція білошиїки на Сумщині нині знаходиться на підйомі й розширює межі свого існування. Про це якраз свідчать непоодинокі випадки гніздування в старих зелених насадженнях м. Суми, що спостерігаються останнім часом.

Формування урбанізованої популяції виду розпочалося тут у 2-й половині 1990-х рр. Вперше територіальний (як ми тоді думали, бродячий) самець спостерігався 19.05.1997 р. на Лучанському кладовищі (Кныш, 2003). У 1998 р. таких зустрічей було вже 2 (5.05 – міський парк, 6.06 – Центральне міське кладовище), у 1999 р. – 3 (12.05 – сквер на Червоній площі – в історичному і діловому центрі міста, 16.05 – центральний парк, 17.05 – міське кладовище). В дальшому (2005–2007 рр.) кількість зустрічей збільшилася до десятків, білошийка стала помітним компонентом орнітофауни старих парків, скверів і кладовищ, що знаходяться переважно в центральній частині міста (Скворцова, 2006). а також деревних насаджень вздовж р. Псел. Багаторазові обліки чисельності в цей період дали такі результати: міський парк (площа 52,7 га) – 7 пар, сквер на Червоній площі (3,7 га) – 1, парк лікарні радіаційного захисту населення (5,0 га) – 1, Центральне міське (15,0 га) і Лучанське (6,8 га) кладовища – 4 і 1 пари. Відповідно, щільність гніздування склала: парки і сквери – 14,7, старі кладовища – 22,9 пар/км².

Перший достовірний випадок гніздування було зафіксовано в 2004 р. у сквері

на Червоній площі (7.05 пара мухоловок трималася біля дупла в стовбурі липи, 7.06 годували тут пташенят). Загалом у 2004–2007 рр. у центральній частині міста виявлено 10 випадків гніздування, в тому числі 2 випадки у сквері на Червоній площі, 6 – у міському парку, 1 – у парку лікарні радіаційного захисту населення по вул. Троїцькій, 1 – на подвір'ї 1-ї міської лікарні. Гнізда розміщувалися переважно у вигнилах (у місцях зрізу гілок) дуплах і тріщинах гіркових каштанів – 5 випадків, лип – 2, тополі чорної – 1; лиш 1 гніздо знаходилося дуплі, вдовбаному у вербі сирійським дятлом (*Dendrocopos syriacus*), а ще 1 – у старому дощатому синичнику (парк лікарні радіаційного захисту населення). Висота дупел від землі від 2 до 10 м, в середньому ($n = 9$) – $4,40 \pm 0,86$ м.

За обмеженої кількості дупел спостерігається певна напруженість відносин мухоловок з іншими дуплогніздими птахами: так, 26.04.2006 р. у сквері відбувалася боротьба з польовими горобцями (*Passer montanus*) за дупло в липі, горобці перемогли. На жаль, у місті майже припинилася робота по розвішуванню штучних гніздівель для птахів, що стримує їх чисельність.

Цікава реакція білошиїх мухоловок на урбосередовище: ці лісові птахи не уникають гніздитися у вельми гамірних місцях. Наприклад, у багатолюдному сквері на Червоній площі одне з гнізд (2006 р.) знаходилося в дуплі липи на висоті біля 2,5 м – якраз біля літніх торгових наметів, а інше (2004 р.) також у липі, що стоїть біля не менш людної доріжки. Корм птахи здобувають на гілках дерев. У парках мухоловки більш обережні. Все-таки білошия мухоловка, подібно до мухоловки строкатої (*F. hypoleuca*) за спостереженнями в умовах м. Москва (Фридман и др., 2006), залишається “неміським” птахом, не перейшла до гніздування в житлових кварталах.

Навесні перші прилітні мухоловки (самці) відмічалися в місті 15.04.1994, 19.04.2005, 17.04.2006 і 23.04.2007 р. Годування пташенят в гніздах спостерігалось 25.05

(2007 р.) і пізніше, аж до 3.07 (2006 р.). Підлетків, яких опікували батьки, бачили 21.06.2005 р. (дерева на подвір'ї по вул. Харківській), остання літня зустріч птахів цього виду – 12.07.2006 р. (просп. Шевченка, дворівні насадження).

Таким чином, в останнє десятиріччя (1997–2007 рр.) у м. Суми відбувається проникнення білошиїї мухоловки в урбанізований ландшафт, формується гніздова популяція, яка в 2007 р. нараховувала не менше 15 пар. Поки що важко сказати, наскільки урбанізаційний процес є розповсюдженим, адже в деяких інших містах і селах Сумської області спостерігаються лиш незначні його прояви. Так, наприклад, у с. Вакалівщина Сумського району білошиїки займають штучні гніздівлі на крайніх від лісу садибах (Кныш, 2003), також вони зрідка трапляються в м. Шостка (12.05.2004 р. гніздова пара трималася поблизу дятлового дупла у старому вербово-тополевому насадженні). Щодо інших регіонів України слід зауважити постійне

гніздування цього виду в зелених насадженнях м. Львів (Бокотей, 1995).

ЛІТЕРАТУРА

- Бокотей А.А. (1995): Обзор орнитофауны міста Львова. - Беркут. 4 (1-2): 3-13.
- Кныш Н.П. (2003): Экология размножения мухоловки-белошейки в лесостепных дубравах Сумской области. - Беркут. 12 (1-2): 100-111.
- Скворцова Г.М. (2006): Орнитофауна міста Суми. - Красназничий збірник: Статті та матеріали / Сумський обл. краєзнав. музей. Суми: Університ. книга. 220-246.
- Фридман В.С., Еремкин Г.С., Захарова-Кубарева Н.Ю. (2006): Специализированные городские популяции птиц: формы и механизмы устойчивости в урбосреде. Сообщение 1. Урбанизация как переход популяционной системы вида в состояние наибольшей устойчивости в нестабильной, изменчивой и гетерогенной среде. - Беркут. 15 (1-2): 1-54.

*Г.М. Скворцова,
вул. Супруна, 3, кв. 3,
м. Суми, 40004,
Україна (Ukraine).*

STATUS OF MOUSTACHED WARBLER IN SARATOV REGION, RUSSIA

Evgeniy V. Zavalov, Vasily G. Tabachishin, Nikolay N. Yakushev

Abstract. Survey data on the Moustached Warbler in Saratov region are presented. The occurrence of the species is considered as not a result of single invasion but as a reflection of long-term trends in distribution of the species. Further distribution dynamics of Moustached Warbler in Saratov region and adjacent territories requires careful study.

Key words: Moustached Warbler, *Luscinola melanopogon*, Trans-Volga region, distribution, habitat.

Address: Faculty of Biology, Saratov State University, Astrahanskaya St. 83, Saratov, 410012, Russia; e-mail: zavalov@info.sgu.ru.

О статусе тонкоклювой камышевки в Саратовской области (Россия). - Е.В. Завьялов, В.Г. Табачишин, Н.Н. Якушев. - Беркут 16 (2). 2007. - Представлены данные регистраций тонкоклювой камышевки на территории Саратовской области. Предполагается, что появление в области камышевки – не результат одновременного вселения, а отражение долговременных тенденций в распространении вида. Дальнейшая динамика распространения тонкоклювой камышевки в Саратовской области и сопредельных регионах требует тщательного изучения.

At the end of the 20th century and at the beginning of the 21th century a few reports about registration of Moustached Warbler

(*Luscinola melanopogon*) in European Russia in such places where this species had not been seen earlier have appeared (Ovchinniko-